

Kunstenaar Elisa Pesapane vond in dichter Jean Pierre Rawie een geestverwant. Haar tijdloze, figuratieve tekeningen sluiten naadloos aan bij zijn toegankelijke, strak gecomponeerde poëzie. Pesapane koos tekeningen van haar hand bij een selectie van Rawies gedichten. 'Rawie schrijft geen wartaal, ik teken geen wartaal.'

Door Sanne Kloosterboer

Alles wat vergeefs voorbij ging

Necropool

Eens kon ik wat je horen wou, niet zeggen, nu schrijf ik wat je niet meer lezen kunt. Wij hebben ons er maar bij neer te leggen dat ons niet méér tezamen was gegund.

dan als elkaars getrouwe tegenstanders te streven naar ons beider nederlaag; wij konden welbeschouwd ook niet goed anders, en of wij anders wilden is de vraag.

Het heeft geen zin er veel over te praten: — wij zijn tot in de eeuwigheid gedoemd te dwalen door een stad waar alle straten naar een voorbijganger zijn genoemd.

Liefde en dood, dat moesten de thema's worden van de expositie 'Rawie en Pesapane – Poëzie in tekeningen'. Dichter Jean Pierre Rawie wordt zeventig dit jaar. Kunstenaar Elisa Pesapane koos tien gedichten van Rawie uit over liefde en dood, thema's die ruim voordrag zijn in het werk van de dichter. Bij die gedichten zocht ze tien tekeningen van haar hand uit. Het resultaat: zowel de gedichten als de tekeningen krijgen een nieuwe lading, een extra laag.

De poëzie van Rawie is verre van hermetisch. De gedichten zijn doordrenkt van vergankelijkheidsbesef en van wat de Portugezen saudade noemen, die pijnlijk-blijmoedige mengeling van melancholie, gemis en verlangen. Dat alles giet Rawie in strakke composities: rijm en metrum kloppen als een bus.

Pesapane is in dat opzicht een geestverwant van Rawie. Haar werk is figuratief en zij paart een rijke, expressieve beeldtaal aan technisch vaardig kunstenaar-

'Dubbelportret Jean Pierre Rawie en Elisa Pesapane', getekend door die laatste.

schap. Pesapane: 'Jean Pierre zegt altijd dat hij geen wartaal schrijft. Ik teken geen wartaal. Mijn werk is toegankelijk, maar er zitten, net als in het werk van Jean Pierre, meer lagen in.'

De twee kenden elkaar al voor dit project. Pesapane hield al erg van het werk van Rawie. 'We raken allebei thema's die de tijd overstijgen en het voorbijgaan van de tijd is een rode draad in ons beider werk. Jean Pierre is net als ik een groot liefhebber van Dante. Mijn moeder is Italiaans, mijn overgrootvader verzamelde edities van *La divina commedia* en mijn oma kende er hele stukken van uit haar hoofd. Ik herinner me dat ik bij mijn oma op schoot zat met mijn vlechtjes, terwijl zij de liefdesgeschiedenis van Paolo en Francesca voordroeg uit de *commedia*.'

Middeleeuwen

De ouders van Pesapane trouwden in Clusone, in Noord-Italië. In dat dorp is, op een muur, een beroemde, 15de-eeuwse danse macabre te zien. De danse macabre diende ooit als voortdurend memento mori voor de middeleeuwse mens: richt je niet op aardse zaken, maar op de onvermijdelijke dood. Pesapane ging als kind vaak kijken naar de muurschildering. 'Ik vond dat een intrigerend beeld, spannend ook, een beetje grimmig.' Ze had altijd al de wens zelf een danse macabre te maken. Pesapane: 'Maar hoe kun je zoiets in deze tijd maken zonder in banaliteiten te vervallen? Je moet zelf dan ook iets zinnigs te zeggen hebben over de dood.'

De dood diende zich in alle hevigheid aan in haar leven: in 2012 verloor Pesapane haar tweelingdochters tijdens de zwangerschap. Een paar maanden later overleed haar vader in haar armen en weer een paar maanden later stierf een van haar leermeesters in de kunst. Pesapane raakte niet lang na al deze verliezen zwanger van haar tweede zoon en kreeg weer zin om te werken. Het idee voor de danse

macabre ontstond. 'Ik dacht: nu heb ik de dood leren kennen en er ook iets over te zeggen.'

Voor de skeletten liet ze zich inspireren door houtsnedes van de 16de-eeuwse kunstschilder Hans Holbein. Die combineerde ze met beelden van zichzelf, met haar hoogzwangere buik, naar foto's die ze al in haar eerste zwangerschap van zichzelf maakte. 'Een vrouw die op het punt staat te bevallen: dichter bij het leven kom je niet.'

Op haar danse macabre lijkt ze met haar dikke buik de dood uit te lachen. Het werk is haar dierbaar: 'Je breekt als je je kinderen verliest, maar de ervaring heeft me ook kracht gebracht. Het was net of ik even door een verborgen deurje mocht kijken. Daardoor zijn andere dingen makkelijker geworden. Ik weet dat ik op mezelf kan rekenen in zware tijden.'

Jean Pierre Rawie sprak ze op de presentatie van literair tijdschrift *De God van Nederland*. 'Ik vroeg me af of hij niet iets kon met mijn danse macabre, of hij daar niets

bij kon schrijven. We kwamen daar niet helemaal uit. Op een dag zat ik in zijn werk te bladeren en dacht ik het past eigenlijk al. Uiteindelijk werd de vorm dus dat ik gedichten uitzocht en daar tekeningen van mij bij zocht.'

Maanden sleepte ze al zijn bundels met zich mee in haar handtas. 'Ik wilde het werk echt in me opnemen en ik wilde ook een mooie opvolging van gedichten.' Rawie was ten slotte tevreden met haar selectie van gedichten. 'Ik denk dat we elkaar goed aanvoelen, ons werk gaat hand in hand.' Het selecteren van de tekeningen daarna ging heel snel. 'De tekeningen koos ik associërend, op grond van een woord of zin uit een gedicht of een snaar die het mij raakte.'

Voor de tekening bij het gedicht 'Geheim' liet Pesapane zich inspireren door een werk van de Belgische kunstschilder Félicien Rops, *Pornokrates*. Daarop loopt een op kousen, handschoenen en hoed na naakte, geblinddoekte vrouw aan de leiband van een varken. Of heeft het varken

Geheim

Met wie je mij ook hebt begroen en welk verraad ik ook beging, waardoor ik je in aller ogen tot vijand werd en vreemdeling

alles heeft altijd in het teken van één verbintenis gestaan, die niets ter wereld kon verbreken. Wij gingen waar wij zijn gegaan,

ons leven lang gescheiden wegen, opdat geen mens ooit weten zou wat wij verbeten en verzwegen aan onvergetelijke trouw.

haar aan de leiband? Rops wilde met het schilderij laten zien hoe macht doorwerkt in alle relaties.

Voor haar *Pornokrates* gebruikte Pesapane een bruidspaar, dat ze in Berlijn gefotografeerd had. 'Die vrouw was zo mooi, ze kon zo uit de Vogue zijn gestapt. Maar ze keek zo triest, alsof ze niet op haar bruiloft maar op haar begrafenis was.

'Danse Macabre II', Elisa Pesapane (2014).

In het Italiaans wordt het huwelijk ook wel *la tomba dell'amore* genoemd, de grafkist van de liefde.' Op de tekening ligt voor het bruidspaar, op de grond, in tweevoud, Elisa Pesapane. Beide Pesapanes, aan de leiband van de bruid, eten een eend. Pesapane: 'Mijn werk wordt vaak gevoed door mijn leven. Het eindigen van mijn eerste lange relatie vierde ik in Praag, door in De gouden tijger, de stamkroeg van Václav Havel, geglauzarde eend te eten met een glas absint erbij. De geglauzarde eend kreeg zo een rolletje in mijn werk als symbool van het beëindigen van een relatie. Dit werk verwijst naar het uitgaan van mijn tweede lange relatie.'

'Overal zijn perverse mechanismen', zegt Pesapane, 'in werk, politiek, relaties. Dat verschilt allemaal niet zoveel van elkaar. Veel mensen willen graag de baas zijn of zich beter voelen dan de ander.' Ze maakte het werk in 2015, vlak na haar scheiding. 'Het is wel een beetje gekleurd door de tijd. Ik wilde laten zien wat mensen elkaar

aandoen, hoe grenzen verschuiven en welke nare mechanismen er kunnen ontstaan als je een intieme relatie met elkaar hebt. Dit geldt natuurlijk voor allerhande relaties tussen mensen.'

Groepsportret

Waartoe zij hier tezamen kwamen, en wat van hen geworden is — een eeuwige momentopname tot niemands nagedachtenis.

Geruistsloos ruisen deze bomen, en het hier ooit vervlogen woord werd in de stilte meegenomen en zwijgt voor onze ogen voort.

En alles wat vergeefs voorbij ging, maar nimmer helemaal verdween, legt een onuitgesproken dreiging over al deze doden heen.

Er is nog haast niets te bespeuren, maar in de herfstlucht hangt een gloed van alles wat nog moet gebeuren, van alles wat nog komen moet.

late motor start./ De liefdes gingen als zij kwamen./ Ik hoor de wind, ik hoor mijn hart.' Ze herhaalt: "Ik hoor de wind, ik hoor mijn hart." Die zin is zo hoopvol; alsof je naar iets nieuws rent. Het gevoel dat je gereed bent en dat je hart weer gaat kloppen. Je gaat na een verloren liefde weer op reis, je gaat weer.'

'Je kunt zo'n verhuizing zien als een triest moment, maar ik vond het ook lollig dat zo'n voetbalclub mij kwam verhuizen, met allemaal van die grote kerels. Ze waren zo enthousiast dat ze ook de hele stripboeken- en lp-verzameling van mijn ex-man ingepakt hadden. Die moesten dus weer terug. Binnen tweeënhal'uur zat ik in mijn nieuwe huis. Dat was zo apart. Zij hadden mijn leven verplaatst naar een nieuw begin.'

Jaren later zag ze ze terug, toen ze in Amsterdam op de bus stond te wachten. 'Ik zag precies datzelfde groepje van dat verhuisbedrijf aan de overkant staan. En toen dacht ik weer aan dat gedicht, aan "van alles wat nog moet gebeuren," van

DRIELUIK OVER GRUNBERG

• Pesapane werkt intussen aan een project met een andere schrijver, Arnon Grunberg. Ze schildert, in opdracht van het Literatuurmuseum, in Den Haag, een drieluk waarvoor vijftig jaar werk en leven van Grunberg het materiaal zijn.

• Ter voorbereiding leest ze al het werk van Grunberg en interviewt en portretteert ze een aantal mensen die een rol spelen in zijn leven en werk.

• Het moest eerst een portret worden voor de portretengalerij van het museum, maar dat vond ik een beetje saai.'

• In onze gesprekken kwamen Grunberg en ik toen op het idee er een drieluk van te maken. Hij bedacht de titel: 'Liefde na Auschwitz'. Hij wordt ergaank van beticht te stelen uit het leven van anderen, maar dat doet elke verhalenverteller, of het nu in beeld is of in woord. Nu heeft hij mijn leven overhandigd en is hij mijn personage geworden.'

Foto

Mijn moeder heeft de foto uitgekozen die na zijn dood het meeste op hem lijkt. Naarmate langzamer de meedogenloze, mij nog veranderende tijd verstrijkt,

fixeer ik hem steeds meer in deze pose; het raam, de stoel, het boek dat hij bekijkt, en al mijn komende metamorfosen worden door mij aan dit portret geijkt.

Straks ben ik even oud als hij op deze foto. Nog even en wat is geweest wordt weer zoals het was in den beginne:

Dezelfde sluitertijd. Ik zit te lezen in deze kamer, en het licht valt binnen door een verdwenen raam waarbij hij leest.

alles wat nog komen moet', en aan dat moment in die straat. Ik dacht: goh, wat gaan ze doen, gaat er weer iemand scheiden? Ik wilde ze eigenlijk gedag zeggen, omdat ze toch op een belangrijk moment in mijn leven waren, maar ik moest met de bus mee.'

'Samen met mijn moeder en zus heb ik mijn vader acht jaar verzorgd, omdat hij Alzheimer had. De tekening die ik van hem maakte heb ik *De Jacobsadder* genoemd, omdat hij zich in die jaren eigenlijk tussen hemel en aarde bevond. We hebben mijn vader zo lang mogelijk thuisgehouden. Een jaar voor mijn vader naar een verzorgingstehuis ging, trouwde mijn neef op Sicilië. Dus gingen we met de hele familie naar Sicilië. Mijn vader was daar volledig verloren in plaats en tijd. Hij werd ook steeds banger, waardoor hij ook agressief kon worden. Het huwelijk was in het kasteel van *Il gattopardo*, de film van Visconti, wat het alle-

maal nog surrealistischer maakte. Hij was op een gegeven moment ook weggelopen. Ik bid zelden, maar toen heb ik gebeden.'

'Ik herinner me dat we op het plein stonden in Noto, mijn vader met twee ijsjes in zijn handen. Hij zag er, ook toen nog, gesoigneerd uit. Het was een mooie, chique man en van een standje zag je niet wat er aan de hand was. Ik heb hem daar gefotografeerd en ik schrok naderhand van die foto. Dit is de ziekte, dacht ik, dit is een portret van de ziekte. Je kijkt naar het oneindige, je kijkt naar iemand die gevangenzit tussen twee werelden. Ik dacht: oot ga ik hem tekenen, maar dat kon ik pas na vijf jaar.' □

'Dit is de ziekte. Je kijkt naar iemand die gevangenzit tussen twee werelden'

& TENTOONSTELLING

De tentoonstelling in Huis van het boek, in Den Haag, loopt vanaf het moment dat de musea weer open mogen tot en met 15 augustus. Ook verschijnt de nieuwe dichtbundel van Jean Pierre Rawie, *Een luchtbundel van vluchtige rivier*, met vertalingen van beroemde gedichten.

Dichter Jean Pierre Rawie en kunstenaar Elisa Pesapane.